

Μεθοδολογία δραματοποίησης Μποάλ

Η μεθοδολογία που ακολουθεί είναι εμπνευσμένη από τις μεθόδους του «Θεάτρου του Καταπιεσμένου» του Αουγκούστο Μποάλ (Augusto Boal). Στόχος είναι η ομάδα να προσεγγίσει διάφορα ζητήματα που την αφορούν μέσα από το θέατρο, με τις απαραίτητες κάθε φορά προσαρμογές. Το υπό συζήτηση θέμα μπορεί να αποτυπωθεί σε μια παγωμένη εικόνα που θα φτιάξουν τα μέλη της ομάδας. Στη συνέχεια, αυτή η εικόνα μπορεί να δραματοποιηθεί περαιτέρω ώστε να αφηγηθεί μια ιστορία καταπώς θα επιλέξει η ίδια η ομάδα. Περισσότερες πληροφορίες για παιδαγωγικές εφαρμογές και για το έργο του Μποάλ μπορείτε να βρείτε στους διαδικτυακούς τόπους και τα βιβλία που αναφέρονται στο τέλος αυτού του οδηγού.

Η μεθοδολογία των παγωμένων εικόνων απαιτεί περισσότερο χρόνο και για αυτό μπορεί να δυσκολέψει την ομάδα (ειδικά τα μικρότερα παιδιά). Σε αυτή την περίπτωση προτείνουμε οι μαθητές και οι μαθήτριες να προχωρήσουν σε παιχνίδι ρόλων, όπου κάθε μέλος της ομάδας αναλαμβάνει έναν ρόλο με λόγο και κίνηση για το περιστατικό που θα παρουσιάσει σε σκετς. Τα στάδια της ιστορίας που θα επεξεργαστούμε είναι ίδια και στις δύο μεθόδους.

Η μέθοδος της παγωμένης εικόνας δεν είναι απαραίτητο στάδιο αν η ομάδα μπορεί να δραματοποιήσει ένα θέμα με αμεσότερο τρόπο. Απαιτεί μια εξοικείωση από τον/την εκπαιδευτικό για τον σωστό συντονισμό της διαδικασίας. Οπότε συνιστούμε να υιοθετείται η μεθοδολογία με την οποία ο/η εκπαιδευτικός νιώθει πιο άνετα.

Τρόποι σύνθεσης παγωμένων εικόνων

Υπάρχουν διάφοροι τρόποι για να συνθέσουμε ανά ομάδες μια παγωμένη εικόνα. Αναφέρουμε εδώ ενδεικτικά κάποιους:

- Αφού η ομάδα συζητήσει και κατατεθούν τα περιστατικά (πραγματικά ή φανταστικά) που θέλει να επεξεργαστεί, οι παίκτες και οι παίκτριες επιλέγουν ένα περιστατικό για αναπαράσταση. Τότε ένας παίκτης ή μία παίκτρια αναλαμβάνει τον ρόλο του γλύπτη ή της γλύπτριας, όπου χωρίς πολλά λόγια αλλά περισσότερο με τη γλώσσα του σώματος και την έκφραση του προσώπου μπορεί να στήσει την παγωμένη εικόνα δείχνοντας σε κάθε συμπαίκτη και συμπαίκτρια τι θέση να πάρει στον χώρο, τι χειρονομία και τι έκφραση να κάνει. Έτσι, βάζει καθέναν και καθεμία στο παιχνίδι, μορφοποιώντας τον/την κατάλληλα ώστε να φτιάξει μια στατική, «παγωμένη» εικόνα που να απεικονίζει το στιγμιότυπο.
- Άλλος τρόπος, πιο συνθετικός, είναι αφού αποφασιστεί το θέμα-στιγμιότυπο να μπει ο πρώτος παίκτης ή η πρώτη παίκτρια μέσα στον σκηνικό χώρο και να πάρει μια θέση/πόζα σχετική με το θέμα. Μετά θα μπει ο δεύτερος ή η δεύτερη, που θα τοποθετηθεί ανάλογα με το μέλος της ομάδας που τοποθετήθηκε πρώτο, και σταδιακά όλα τα υπόλοιπα μέλη της ομάδας ώστε να συμπληρωθεί η παγωμένη εικόνα. Μόλις όλες και όλοι λάβουν θέση, χρειάζεται να κοιτάξουν τη συνολική εικόνα για να αναπροσαρμόσουν κατάλληλα τις θέσεις, τις χειρονομίες, τις εκφράσεις και τα βλέμματα ώστε η εικόνα να αποδίδει το ζητούμενο στιγμιότυπο.

Δυναμοποίηση παγωμένης εικόνας

Το επόμενο βήμα, αν θέλουμε να προχωρήσουμε προς το σκετς, είναι να «δυναμοποιήσουμε», όπως λέει ο Μποάλ, την εικόνα μας. Αυτό σημαίνει ότι κάθε παίκτης ή παίκτρια μπορεί να βρει μία κίνηση που να αντιστοιχεί στον ρόλο και τη θέση του/της μέσα στην παγωμένη εικόνα. Για να γίνει αυτό, ξεκινάει το πρώτο μέλος της ομάδας και, όταν βρει την κίνησή του, ακολουθεί το επόμενο, κ.ο.κ, ώστε να δημιουργηθεί ένα «σύστημα», μια αλυσίδα κινήσεων που να αφορά τον ρόλο και το στιγμιότυπο της παγωμένης εικόνας. Έτσι δημιουργείται μια πρώτη μορφή μηχανής, όπως την ονόμαζε ο Μποάλ, ένα σύστημα που μπορεί να επαναλαμβάνει αλυσιδωτά τις ίδιες κινήσεις ξανά και ξανά.

Τα μέλη της ομάδας, αφού επαναλάβουν κάποιες φορές τις κινήσεις τους για να νιώσουν την αλληλεπίδραση με τους συμπαίκτες και τις συμπαίκτριές τους αλλάζοντας και ταχύτητες και εντάσεις, μπορούν να προσθέσουν μία φράση που να προέρχεται από τη δράση του χαρακτήρα τους στο στιγμιότυπο. Με αυτόν τον τρόπο δημιουργείται μια μηχανή που με διαφορετική ένταση επαναλαμβάνει κινήσεις και λόγια ώστε να αποτυπώσει δυναμικά το επιθυμητό στιγμιότυπο.

Προκειμένου να εμπεδώσει η ομάδα ποια είναι η εσωτερική και η εξωτερική δυναμική της μηχανής που έφτιαξε, μπορούμε να πάμε σταδιακά τη μηχανή στο φουλ της έντασης/ταχύτητας και μετά να ξαναγυρίσουμε σε μια πιο χαμηλή ταχύτητα, δοκιμάζοντας να πάμε έως και πολύ αργά, ώστε η μηχανή τελικά να σβήσει.

Τις παγωμένες εικόνες αλλά και τη λειτουργία των μηχανών μπορεί κάθε ομάδα να τα παρουσιάσει είτε στο κοινό είτε σε κάποια άλλη ομάδα με σκοπό να δει τι γίνεται κατανοητό ώστε, αν χρειαστεί, να κάνει μικρές ή μεγαλύτερες αναπροσαρμογές ή διαφοροποιήσεις στους ρόλους/λόγους. Το κοινό, αφού δει τις εικόνες και τις μηχανές των ομάδων, μπορεί να δώσει τίτλο και να περιγράψει τι βλέπει σε κάθε εικόνα, ώστε να γίνει κουβέντα πάνω στο κατά πόσο είναι κάτι βιωμένο και κοινό ανάμεσα στα παιδιά ή αφορά ένα φανταστικό σενάριο.

Δημιουργία ιστορίας

Με βάση τις δυναμοποιημένες εικόνες-μηχανές μπορούμε να φτιάξουμε ένα μικρό σκετς. Συνήθως για σκελετό της ιστορίας μας επιλέγουμε να φτιάξουμε τις εξής εικόνες-μηχανές:

- α) όλα πάνε καλά: πριν από το περιστατικό, τοποθετούμε την ιστορία μας στον τόπο και στον χρόνο (στάση λεωφορείου, τρένο, δρόμος, τάξη, κ.λπ.)
- β) το περιστατικό: παρουσιάζεται το συμβάν που μας προβληματίζει, η καταπίεση ενός ανθρώπου, η καταπάτηση ενός δικαιώματος, κάποιο περιστατικό λεκτικής ή άλλου είδους βίας, ένας αποκλεισμός, κ.λπ.
- γ) μια θεμιτή κατάληξη/μια κακή κατάληξη: είναι χρήσιμο να φτιάξουμε μια εικόνα που θα απεικονίζει την ιδανική κατάληξη της ιστορίας, καθώς επίσης και να απεικονίσουμε το αληθινό τέλος, που μπορεί να μην είναι θετικό.

Με βάση αυτές τις τρεις εικόνες (από την τρίτη διαλέγουμε την εκδοχή του αληθινού τέλους της ιστορίας μας) μπορούμε να φτιάξουμε ένα σκετς. Σε κάθε εικόνα, κάθε ρόλος λέει μία ατάκα. Εμείς, βάσει κάθε εικόνας, προσθέτουμε μικρούς διαλόγους ανάμεσα στους χαρακτήρες, καθώς και ενδιαμέσες δράσεις και σκηνές ώστε να μεταβούμε στην επόμενη εικόνα και να συνδέσουμε τελικά και τις τρεις βασικές εικόνες. Παίζουμε όλο το σκετς όσες φορές χρειαστεί προκειμένου να εμπεδώσουμε και να βελτιώσουμε τους διαλόγους και την αλληλεπίδραση των χαρακτήρων. Επιλέγουμε λιτούς διαλόγους και δράσεις ώστε να είναι καθαρό αυτό που συμβαίνει. Έχουμε φτιάξει πλέον την ιστορία μας.

Ιστορία-δραματουργία για Θέατρο Φόρουμ

Αν έχουμε μια ιστορία που παρουσιάζει ένα ζήτημα το οποίο μας προβληματίζει αλλά δεν έχουμε τη λύση και δυσκολευόμαστε να φτάσουμε σε αυτήν, τότε θα χρειαστεί να έρθουμε σε επαφή με το Θέατρο Φόρουμ και να μελετήσουμε τη βασική δραματουργική τεχνική του. Το Θέατρο Φόρουμ λειτουργεί έτσι ώστε να εμπλέκει το κοινό στην εύρεση λύσης και διαφορετικών τρόπων δράσης, που θα μπορούσαν να οδηγήσουν την ιστορία σε ένα αίσιο τέλος. Με λίγα λόγια, η ομάδα που δραματοποιεί πρόκειται να ζητήσει τη συνδρομή των θεατών ώστε να φτάσει στην εικόνα της θεμιτής κατάληξης.

Το Θέατρο Φόρουμ είναι είδος και μια τεχνική του Θεάτρου του Καταπιεσμένου, που αποτελεί βασικό εργαλείο εκπαίδευσης αλλά και καλλιέργειας της κοινωνικής συνείδησης, σύμφωνα με τον Μποάλ. Πρόκειται για ένα θέατρο που μας βοηθά να καταλάβουμε από τι καταπιεζόμαστε. Σε αυτό, είμαστε όλοι και όλες καταπιεσμένοι και καταπιεσμένες. Για να φτιάξουμε μια ιστορία, είναι σημαντικό να θέλουμε να διηγηθούμε, να μοιραστούμε και να ερευνήσουμε ένα περιστατικό δικής μας καταπίεσης, να μιλήσουμε για το δικό μας βίωμα και τα εμπόδια που αναστέλλουν τη δράση μας.

Εδώ αξίζει να μιλήσουμε λίγο για τη λειτουργία της εξουσίας και της καταπίεσης μέσα από την οπτική του Μποάλ. Είναι βασικό να καταλάβουμε ότι στην κοινωνία ερχόμαστε συνεχώς αντιμέτωποι και αντιμέτωπες με τις διαφορετικές θέσεις κοινωνικής ισχύος που έχει καθένας και καθεμιά μας ανάλογα με τον θεσμικό του/της ρόλο, το επάγγελμα, την οικονομική και την κοινωνική κατάσταση, τη μόρφωση, κ.λπ. Η εξουσία απορρέει από αυτή τη διαφορά στάτους ανάμεσα στους κοινωνικούς ρόλους. Η καταπίεση προκύπτει όταν αυτή η σχέση εξουσίας είναι επαναλαμβανόμενη, παγιωμένη και σταθερή και στερεί από τον καταπιεσμένο και την καταπιεσμένη την ικανότητά του/της να δράσει, να αντιδράσει, να εξασκήσει κάποιο δικαίωμά του/της, κ.λπ.

Στη δραματουργία του Μποάλ μαθαίνουμε να αναγνωρίζουμε την καταπίεση και τον ρόλο του καταπιεστή, που είναι εκείνος/εκείνη που ασκεί (νόμιμα ή παράνομα) την εξουσία εις βάρος ενός άλλου ρόλου, του θύματος εν προκειμένω. Στη συγκεκριμένη δραματουργία, το θύμα είναι συνήθως πολύ αδύναμο, δέχεται ή υφίσταται την καταπίεση και την αδικία χωρίς να μπορεί ή να επιχειρεί να αντιδράσει. Ο καταπιεσμένος άνθρωπος (δηλαδή εμείς, που λέμε την ιστορία από τη δική μας οπτική) είναι ο χαρακτήρας ενός τρίτου, που βλέπει την καταπίεση και θέλει να αντιδράσει, να υπερασπιστεί τα δικαιώματα του θύματος αλλά συνήθως δεν τα καταφέρνει, με αποτέλεσμα η ιστορία να μην έχει αίσιο τέλος. Αυτή την ιστορία παρουσιάζουμε μέσα στο Θέατρο Φόρουμ και ζητάμε από το κοινό να μας βοηθήσει και να προτείνει τρόπους και δράσεις που θα βοηθήσουν τον καταπιεσμένο και την καταπιεσμένη να αλλάξει την τροπή της ιστορίας.

Σχετικά με το Θέατρο του Καταπιεσμένου

Στον ιστότοπο του Πανελληνίου Δικτύου για το Θέατρο στην Εκπαίδευση (<http://www.theatroedu.gr/>) μπορείτε να βρείτε πολλές πληροφορίες τόσο σε σχέση με τη βιβλιογραφία όσο και σε σχέση με την πρακτική εφαρμογή τεχνικών που αναφέρονται στο Θέατρο του Καταπιεσμένου.

Ενδεικτικά:

- Γλωσσάρι του Θεάτρου του Καταπιεσμένου: <https://goo.gl/rtIAQh>
- Ανακοινώσεις, υλικό, βιβλιογραφία, αρθρογραφία, δράσεις: <https://goo.gl/BNLOZC>
- Πρακτικές εφαρμογές, ασκήσεις και παιχνίδια με επίκεντρο τη διαφορετικότητα: <https://goo.gl/TaePHh>

▶ Ενδεικτική βιβλιογραφία

Boal Augusto, *Theatre of the Oppressed*, Pluto Press, Λονδίνο 1979.

—, *Θεατρικά παιχνίδια για ηθοποιούς και για μη ηθοποιούς*, μτφρ. Μαρία Παπαδήμα, Σοφία, Αθήνα 2013.

Γκόβας Νίκος και Φλώρα Κακλαμάνη (επιμ.), *Αναζητώντας τη θέση του θεάτρου στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση*, 1η Διεθνής Συνδιάσκεψη για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, Αθήνα 2000.

Ζώνιου Χριστίνα, «Το Θέατρο του Καταπιεσμένου», στο *Εκπαίδευση & Θέατρο 4*, Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, 2003.

Somers John, «Αφήγηση, εκπαιδευτικό δράμα και το πακέτο εξερεύνησης», στο *Εκπαίδευση & Θέατρο 9*, Πανελλήνιο Δίκτυο για το Θέατρο στην Εκπαίδευση, 2008.